

картини мира, отраженные в работах философов-постмодернистов, преломляясь сквозь призму архитектурного мышления, определили роль случайности как некоего символа открытости современного общества.

Таким образом, проанализировав, несколько аспектов творческого взаимодействия философии и архитектуры приходим к аподиктическому выводу о том, что эти два вида деятельности взаимно обуславливают друг друга. Продуктивность данного процесса проявляется в рождении новых архитектурных форм и стилей, приёмов архитектурного мышления, отражающих в целом трансформацию научного образа мира, источником которого является философское знание.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ:

1. Заха Хадид. Архитектура нового времени. – М.: Эксмо, 2018. – 284 с.
2. Корбюзье Ле. Когда соборы были белыми. Путешествие в край нерешительных людей. – М.: Ad Marginem Press, 2018. – 360 с.
3. Льюис Д., Льюис Х., Тсурумаки М. Архитектура в разрезе. – Спб.: Питер, 2016. – 208 с.
4. Миронов А.В. Философия архитектуры: Творчество Ле Корбюзье. – М.: МАКС Пресс, 2012. – 292 с.
5. Элькина М. Архитектура. Как ее понимать. – М.: Арка, 2018. – 216 с.

Радіонова Л. О., канд. філос. наук, доц.,

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МОНОМІСТА

Для сучасного суспільства характерним є незбалансований розвиток територій. Одночасно з ростом урбанізації та розвитком великих міст існують специфічні проблеми мономіст, чия економічна активність пов'язана з єдиним містоутворюючим підприємством.

В Україні з 459 міст 122 є монофункціональними [1]. Це міста, життя в яких залежить від діяльності одного чи кількох містоутворюючих підприємств. Наявність таких міст обумовлена історично. За Радянського Союзу, в епоху індустріалізації була прийнята соціально-економічна концепція «Місто навколо підприємства».

Раніше ця модель була успішною й популярною: до 40% усіх населених пунктів міського типу, розмірами від дрібного до середнього, були мономістами, де до третини працездатного населення була працевлаштованою на одному підприємстві. Проте така схема могла існувати лише за умов стабільних державних замовленнях та незмінного соціально-економічного ладу. Та коли економіка перестає бути плановою й починаються ринкові перетворення, замовлення стають нерегулярними, руйнується вся система відносин.

Останніми роками на ряді містоутворюючих підприємств відзначається скорочення обсягів виробництва внаслідок зменшення замовлень на продукцію, що випускається; втрати її конкурентоспроможності; зниження інвестиційної активності. Причинами збереження даних тенденцій є дефекти управлінського впливу, недостатній професіоналізм управління обмеженими ресурсами в економіці містоутворюючих підприємств, суб'єктів малого та середнього підприємництва, недоступність кредитних та інших ресурсів.

Нині є досить великий масив досліджень із проблем мономіст. Питанням термінології присвячені роботи зарубіжних вчених, зокрема: Х. Гріна [2], Л. Карлсона [3], Б. Леві, М. Луїз [4] та ін. Проте особливого значення набуває необхідність розвитку теорії та методології управління факторами сталого соціально-економічного розвитку територій мономіст, розробка науково обгрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення управління їх модернізацією.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення процесу модернізації економіки мономіст як найважливішої умови їх стійкого соціально-економічного розвитку та зростання рівня життя населення. Сьогодні модернізація економіки й інновацій ще не стали висхідними у стратегії управління розвитком мономіст, не набули характеру усвідомленої необхідності та загальної мотивації до упровадження новітніх технологій, використання нових знань; тому дана тема потребує більшої уваги та наукового обгрунтування [5].

Більшість авторів, які досліджують базові положення сучасного управління економікою міських територій, недостатньою мірою висвітлюють проблеми управління інноваційним потенціалом розвитку мономіст, процесом модернізації та диверсифікації їх економіки, що забезпечують, в цілому, стійкість і конкурентоспроможність міської соціально-економічної системи.

У цих умовах розробка стратегії, програм і механізмів, спрямованих на структурні перетворення економіки монопрофільних міст, найбільш ефективно використання потенціалу їх подальшого розвитку, партнерської взаємодії влади, бізнесу й населення, стають актуальними і практично значущими напрямками дослідження.

В усьому світі міста розглядаються як центри економічного розвитку, що вимагають посиленої уваги влади через їх виняткову важливість у забезпеченні конкурентоспроможності будь-якої держави; як центри з питань міського середовища, комфортності міст для життя, їх здатність виступати генераторами інновацій у різних сферах життя.

Сучасні міста з розвинутою сферою підприємництва та необхідною інфраструктурою активно розвиваються не лише спираючись на сучасні ринкові інститути, вони забезпечують зайнятість населення, вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем, що виникають, сприяють проведенню місцевої політики в інтересах стейкхолдерів мономіста.

Система монопрофільних міст в Україні склалася в другій половині ХХ століття і була зумовлена особливостями розміщення продуктивних сил, вибіркоким освоєнням природних ресурсів, вигідним географічним положенням територій, наявністю інфраструктури та іншими факторами. Об'єднуючими ознаками їх є: сировинна спрямованість економіки і територіальна близькість до центрів видобутку природних ресурсів; великі галузеві виробництва; закриті адміністративно-територіальні об'єднання; наукові містечка, орієнтовані на виробництво високотехнологічної продукції, що має особливе значення для обороноздатності нашої країни та створення конкурентних переваг в наукомістких галузях.

Мономіста називають також «місто з моно-промисловою структурою», «моноекономічні», «моноспеціалізовані», «моногалузеві» тощо [2–4].

Існує два критерії приналежності населеного пункту до мономіста: 1. Наявність у населеному пункті підприємства, на якому задіяно більше 25% економічно активного населення; 2. Наявність у населеному пункті підприємства, на долю якого припадає більше 50% обсягу промислового виробництва [6]. Перважно до групи місто утворюючих міст входять ресурсодобувні та переробні підприємства, а також підприємства оборонно-промислового комплексу, найбільші машинобудівні заводи, енерготанції і т.д.

Багато міст, які вирости навколо заводів або сформувалися за рахунок промислових виробництв в індустріальну епоху, сьогодні стикаються з цілим комплексом соціально-економічних проблем, які зазвичай називають кризою міст або урбаністичною кризою. Найбільш яскравими його ознаками зазначених проблем стає активний відтік населення та зниження зайнятості, зокрема у промисловості. Для монофункціональних міст України можна виділити основні недоліки та проблеми, такі як:

- приналежність містоутворюючих підприємств до великих вертикально-інтегрованих компаній, для яких територія населеного пункту виступає виключно виробничим майданчиком, що функціонує заради досягнення корпоративних цілей, з відсутнім пріоритетом соціального розвитку території;

- високий ступінь залежності доходної частини бюджету від результатів фінансово-економічної діяльності містоутворюючих підприємств;

- низька мобільність робочої сили і відсутність альтернативних сфер праці;

- високий ступінь кадрової залежності від містоутворюючого підприємства;

- однорідна професійна орієнтація населення і, як наслідок, відсутність навичок роботи в інших сферах діяльності;

- залежність стратегії розвитку мономіст від стратегії провідної корпорації;

– пряма залежність розвитку економіки мономіст від життєвого циклу основного продукту провідної корпорації;

– висока залежність економіки міста від змін зовнішнього середовища; відсутність диверсифікації економіки, що не дозволяє хеджувати ризики падіння кон'юнктури на основний продукт мономіста;

– високе навантаження на екосистему мономіста від діяльності великого промислового виробництва;

– відсутність кореляції між фіксованими показниками економічного розвитку і якістю життя населення.

Розвиток економіки й оновлення виробничого апарату містоутворюючих підприємств багато в чому залежить від умов, що існують в тому чи іншому регіоні (наявності наукового потенціалу, кваліфікованих кадрів, технологічно складних наукомістких виробництв, розвиненої інфраструктури, готовності населення, бізнесу і влади до новацій тощо).

На початковій стадії модернізації економіки та переведення її від сировинної спрямованості до інноваційного типу розвитку можуть виділятися ті міста, які є місцями концентрації науково-технічного й виробничого потенціалу. Для побудови міст нового типу необхідним стає стратегічне планування перебудови. Стратегія координує проекти не тільки організаційно. Її основна функція полягає у виробленні деякого загального бачення шляху розвитку, яке задає обмеження на спектр проектів, їх характер і масштаб, створює систему пріоритетів та критеріїв вирішення «конфлікту інтересів», неминуче виникає при реалізації системної перебудови.

Очевидно, що однозначну стратегію визначити не можливо, однак можна виділити ряд факторів, від яких залежить глибина кризи територій, а, отже, й масштаб необхідних трансформацій з того чи іншого сценарію розвитку. До цих факторів можна віднести наступні:

- вид промислової діяльності та кон'юнктура ринку (чи існують перспективи технологічного вдосконалення продукту й попиту на нього);

- глибина ефекту блокування (від жорсткої мережі до фрагментованості);

- розмір і ступінь диверсифікації кластера.

На основі аналізу цих факторів відбувається стратегічний вибір: відходити від промислового виробництва повністю і йти шляхом розвитку креативних індустрій або ж диверсифікувати існуючий та створювати новий промисловий кластер, який відповідає вимогам сучасної економіки.

При цьому одна стратегія не виключає, і навіть, навпаки, обов'язково містить елементи іншої. Так, продовження «промислового» тренду мономіст обов'язково включає елементи постіндустріальної економіки, оскільки має на увазі, по-перше, активну реструктуризацію соціальної інфраструктури; по-друге, диверсифікацію економічної бази міста, в тому числі розвиток третинного й четвертинного секторів; по-третє, зміна іміджу

міста (чого потребують практично всі міста), для чого розвиток креативних індустрій є необхідним елементом.

Водночас стратегії розвитку міст через культуру й освіту мають на увазі також наявність елементів технологічного інноваційного розвитку – науково-дослідних інститутів, високотехнологічних фірм тощо. Таким чином, у першому випадку креативні індустрії – це необхідний супутній компонент, тоді як у другому – основа економічного зростання міста. В реальності стратегічний вибір – питання політичних пріоритетів, він багато в чому залежить від наявних в місті ресурсів.

Головним завданням стратегічного планування є побудова чіткого та конкретного плану модернізації мономіст. Під модернізацією економіки мономіста слід розуміти процес переходу від економіки, заснованої на жорсткому, лімітованому використанні обмежених природних, виробничих, фінансових ресурсів, до економіки, що базується на знаннях, нових технологіях й інноваціях. Основною метою модернізації є досягнення сталого розвитку країни шляхом технологічної трансформації та диверсифікації галузей економіки, що забезпечують зростання її конкурентоспроможності та перехід від сировинної орієнтації до постіндустріальної економіки. Ядром інноваційного процесу в сучасній економіці визначено пошук, відбір, акумулювання та впровадження до управлінської практики нових знань.

Процес управління модернізацією економіки мономіст можна поділити на дві основні групи факторів: «жорсткі» й «м'які» [5].

«Жорсткі» – це об'єктивні чинники управління, які є частиною нинішнього економічного, екологічного та соціального середовища мономіста; вони відносно стабільні, а можливість впливу на них зумовлена більшою мірою адміністративних важелів та інституційних обмежень.

«М'які» – це суб'єктивні чинники, що впливають на процес управління розвитком місцевої економіки непрямыми методами, заснованими на балансі інтересів, на довірі між його членами, інформаційній прозорості, стабільному інституційному середовищі, що надає можливості повною мірою використовувати і відтворювати людський капітал та нові знання.

До «жорстких» факторів можна віднести: географічне положення, виробничу базу, параметри ринку праці, природні ресурси, обсяг внутрішнього ринку, планування результатів, стандарти якості, стан інженерної, транспортної, енергетичної інфраструктури, бюджетні обмеження, орієнтованість на допомогу з бюджету вищого рівня.

До «м'яких» факторів можна віднести: людський капітал, атмосферу довіри та передбачуваності, взаємну відповідальність, сприятливий клімат для економічного співробітництва, позитивний настрій та мотивацію, орієнтованість на досягнення цілей, розуміння важливості праці, командну роботу, етику підприємництва, репутацію території тощо.

Найбільш істотними умовами ефективного використання комплексу «жорстких» і «м'яких» елементів управління модернізацією економіки моно міст є:

- відтворення інтелектуального потенціалу території мономіста, вдосконалення інфраструктури та умов інноваційної діяльності;
- інвестиційна привабливість економіки мономіст для бізнесу при одночасній підтримці ефективних модернізаційних проектів із боку регіональних і місцевих органів управління;
- створення умов доступності фінансових ресурсів на основі прийнятних кредитних ставок, збільшення термінів кредитування, вдосконалення заставних умов, в першу чергу, для підприємств малого та середнього бізнесу, посилення контролю за цільовим використанням виділених ресурсів.

Спрямованість на зростання інвестиційної привабливості економіки мономіста стає стратегічно важливою метою, яка матеріалізується в стратегіях маркетингу і брендингу, залученні інвестицій, нових знань, технологій, мотивації персоналу.

З аналізу проблем мономіст видно, що промислове минуле створює схожий спектр проблем – транспортні, житлові, екологічні та, що не менш важливо, іміджеві. Таким чином, крім створення або реструктуризації економічної бази міста, стратегії розвитку мономіст повинні включати проекти й за іншими напрямками. Одним із значущих напрямків розвитку мономіст стає поліпшення і створення нової соціальної інфраструктури. Транспортні проекти присутні в стратегіях розвитку багатьох міст, проте цілі та зміст цих проектів можуть бути різними, зокрема:

- проекти з розвитку мережі громадського транспорту в центральному місті з метою скорочення кількості автомобілів, що створює альтернативу для передмістя, де автомобіль – єдиний спосіб переміщення;
- включення міста в систему міжміських і міжнародних транспортних потоків, позиціонування міста як логістичного центру.

Проекти у сфері містобудування спрямовані на:

- реконструкцію старих житлових кварталів;
- ревіталізацію колишніх промислових майданчиків шляхом створення на них об'єктів соціальної інфраструктури та житлової і комерційної нерухомості;
- створення рекреаційних зон;
- формування архітектурної унікальності міста (в тому числі створення символічних споруд).

До більш «спеціалізованих» стратегій належать:

- розвиток туристичної галузі;
- залучення штаб-квартир великих корпорацій і розвиток галузі «бізнес-туризму».

Екологічні ініціативи можуть розроблятися з різною метою, а саме:

– загальним для безлічі міст компонентом є екологічна політика поліпшення екологічної обстановки в місті;

– екологічна політика також може поєднуватися з політикою розвитку соціальної інфраструктури, якщо вона має на меті створення й розвиток рекреаційних зон як для жителів, так і для туристів;

– регулювання діяльності підприємств, з точки зору екології, стає стимулом до розвитку індустрій у сфері екології.

Говорячи про можливості вирішення проблем технологічної відсталості, можна звернутися до двох основних стратегій: повна зміна спеціалізації («креативне руйнування») або ж підвищення ефективності використання наявних ресурсів («адаптивна реструктуризація»).

«Креативне руйнування» має на увазі створення абсолютно нових індустрій, які покладаються лише на власні можливості і не ґрунтуються на місцевих ресурсах розвитку, оскільки «між необхідними їм умовами (рівень знань і навичок) та місцевим середовищем існує великий розрив» (прикладом може служити виникнення мікроелектроніки). Проте очевидно, що й тут необхідні деякі умови виникнення таких індустрій – розвинена система освіти й відкрите, різноманітне середовище. Тому виникнення «креативного руйнування» більшою мірою характерне для міст, що розвивають креативні індустрії. Водночас виникнення таких індустрій спланувати практично неможливо, можна лише створити умови, що підвищують ймовірність їх появи. Отже, розглядати цей варіант в якості стратегічного напрямку розвитку можна лише умовно.

«Адаптивна реструктуризація» ґрунтується на вже існуючій науково-дослідній базі, враховує спеціалізацію вже наявних компаній і розглядає їх як основу подальшого економічного розвитку. З точки зору виробництва стратегії територіального розвитку, даний підхід має на увазі, що інституційне і фізичне середовище регіону має значний вплив на адаптивну здатність фірм, що існують. Відповідно, управлінське завдання полягає у створенні умов для реструктуризації вже існуючої бази. Підхід не скасовує можливості створення нових індустрій і кластерів, проте вони з'являються не спонтанно, а як наслідок адаптації існуючих фірм.

Так, виділяють три необхідні передумови для створення нових кластерів у старопромислових регіонах:

- продукція кластера (товари чи послуги) повинна бути затребувана на світовому ринку – тільки в такому випадку можливе стійке зростання;

- для виникнення кластера повинні бути внутрішні передумови і ресурси;

- для активізації внутрішнього потенціалу необхідна координація політичного вибору зі стратегіями диверсифікації місцевих виробничих підприємств.

Однак, на наш погляд, цю класифікацію слід доповнити ще одним значущим видом стратегій – розвитком абсолютно нових індустрій «від проблем» існуючих. З одного боку, продукція цих індустрій безпосередньо

не пов'язана з місцевою промисловою продукцією, з іншого – вона спрямована на вирішення проблем як самих промислових підприємств, так і міста в цілому.

Водночас для втілення зазначених принципів у життя необхідні впровадження і підтримка механізмів трансформації, сформованих на території формальних та неформальних інститутів. Для виходу з інституційної пастки потрібні інституційні перетворення, що супроводжуються трансформаційними витратами. Зокрема, для усунення ефекту блокування першочерговим, глобальним завданням є «розучені», або забування (unlearning), – зміна практик і знань індивідів й організацій.

Найбільш поширеною сьогодні є концепція регіонального розвитку, акцент в якій зроблено на подоланні ефектів блокування інноваційного розвитку; концепція «того, хто навчається регіону» (learning region). Відповідно до цієї концепції, основні актори (політики, торгові палати, профспілки, вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути і т.д.) тісно пов'язані і водночас знаходяться в процесі постійного навчання.

Таким чином, постійне індивідуальне і організаційне навчання – запорука інноваційної активності фірм на території. Націленість як індивідів, так і організацій на постійну участь у процесі навчання є критичним компонентом економічного розвитку в економіці знань. Концепції постіндустріальної економіки і економіки знань, спираються на цінність наукового знання, інновації та людський капітал як основний двигун економічного розвитку.

Необхідно визнати, що роль промисловості в сучасній економіці і особливо економіці міст змінилася. Наслідки цих змін не завжди виражаються в безпосередньому настанні урбаністичної кризи, але вони актуальні для усіх міст, минуле і сьогодення яких пов'язане з промисловістю.

Важливо, що сутність стратегії розвитку мономіста не зводиться до вибору нової програми модернізації виробничих потужностей. Неодмінна умова успіху – усвідомлення, що мономісто відрізняється від сучасного іншим підходом до прийняття управлінських рішень, взаємодії з жителями, а також з іншими містами в усьому світі; вирішення господарських завдань і пошуку нових економічних ніш, – всі названі аспекти необхідно враховувати при виробленні управлінських рішень. Це принципово інша ідеологія.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. В Україні створять реєстр монофункціональних міст [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://news.finance.ua/ua/news/-/274562/v-ukrayini-stvoryat-reyestr-monofunktsionalnyh-mist>
2. Carlson, L. Company Towns of the Pacific Northwest / L. Carlson, 2003. – 286 p.
3. Green, H. The company town: the industrial Edens and satanic mills that shaped the American economy / H. Green, 2011. – 498 p.

4. Levy, B. Town born: the political economy of New England from its founding to the Revolution / B. Levy, 2009. – 354 p.

5. Радіонова Л. О. Мономісто: управління модернізацією / Л. О. Радіонова, О. М. Радіонова // Економіка, фінанси, облік та управління: оцінка та перспективи розвитку в Україні та світі: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 22 грудня 2017 р.): у 3 ч. – Полтава: ЦФЕНД, 2017. – Ч. 1. – 91 с. [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://drive.google.com/file/d/1gMnxbQxvXy26K2L60tOvA3VM4Kjo-ktE/view>

6. Методологічні положення щодо класифікації та аналізу економічної активності населення // Ukrstat.org - публікація документів Державної Служби Статистики України [Електронний ресурс] / – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2011/12/metod.htm

Радіонова Л. О. канд. філос. наук, доц.,
Петрова Н. В. студентка,
факультет архітектури, дизайну та образотворчого мистецтва,
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, Україна*

УРБАНІСТИКА: ДО ПИТАННЯ ПРО КАТЕГОРІАЛЬНО- ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ

Соціально-філософський дискурс дослідження міста передбачає звернення до проблем міських спільнот та індивідів, творення громадянського суспільства, публічного простору, комунікації громадян, уявлень про ідеальне влаштування суспільного життя тощо. Це актуалізує роздуми Платона і Аристотеля про державу і поліс, теорію відчуження, комунікативну парадигму (Ю. Габермас), ідеї «одномірної людини» (Г. Маркузе) теорію масового суспільства (Ортега-І-Гассет) і багато інших соціально-філософських аспектів.

На початку міркувань про надбання урбаністичних досліджень необхідно уточнити базові терміни. Урбаністика історично визначається як розділ економічної географії, проте поступово під цим поняттям вбачають більш широке коло значень – інтегральну сукупність теоретичних досліджень міста та практики містобудування. У наш час сфера урбаністичних досліджень на Заході традиційно називається *urban studies* або *urban theory*. Урбаністика всебічно вивчає процеси урбанізації. У свою чергу урбанізація тлумачиться як «історичний процес підвищення ролі міст у розвитку суспільства, що охоплює соціально-професійну, демографічну структуру населення, його спосіб життя, культуру, розміщення продуктивних сил, розселення та справляє значний вплив на розвиток різних соціально-економічних формацій і держав» [1, с. 72–73].

Історія урбанізації налічує декілька етапів. Локальний етап, зумовлений промисловими революціями, з XVIII ст. до початку XX ст., збільшив міське населення у 70 разів. Планетарний етап, пов'язаний із бурхливим розвитком імперіалізму і вивозом капіталу з 1900 по 50-і рр. XX